

Sygn. akt III CSK 323/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 kwietnia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marek Sychowicz (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w M.
przeciwko A. M. i Z. N.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 2 kwietnia 2008 r.,
skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 24 kwietnia 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi
Apelacyjnemu pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w M. wniósł o zasądzenie kwoty 973.601,19 złotych z odsetkami ustawowymi solidarnie od pozwanych A. M. i Z. M. wspólników spółki cywilnej P.(...) realizujących na rzecz powoda prace modernizacyjne systemu energetycznego szpitala. Dochodzona kwota obejmowała

876.601,41 złotych nienależnego świadczenia w związku z odstąpieniem *ex tunc* od umowy na podstawie art. 635 k.c. zaś pozostałą część obejmowała odszkodowanie odpowiadające kosztom doprowadzenia do sprawności technicznej kotłowni.

Pozwani wnosili o oddalenie powództwa zarzucając bezpodstawne odstąpienie od umowy przez powoda.

Wyrokiem z dnia 28 listopada 2006 r. Sąd Okręgowy w K. uwzględnił powództwo do kwoty 429.089 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 3 stycznia 2005 r. i oddalił dalej idące żądania powoda.

Pozwani wnieśli apelację od wyroku Sądu Okręgowego uwzględniającego powództwo. Zarzucili w niej naruszenie prawa materialnego tj. art. 65 k.c. w związku z art. 750 k.c. przez uznanie, że zawarta pomiędzy stronami umowa jest umową o świadczenie usług, podczas gdy umowa ta ma charakter umowy rezultatu. Poza tym, zdaniem skarżących, Sąd naruszył art. 233, 479¹² k.p.c. a także art. 321 § 1 k.p.c. przez orzeczenie ponad żądanie zgłoszone przez stronę powodową.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2007 r. oddalił w całości apelację pozwanych dzieląc w całości ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy. Według nich strony wraz ze spółką A.(...) Spółką Akcyjną zaciągnęły - jako konsorcjum - wspólne zobowiązanie przebudowy systemu grzewczego szpitala. Umowa miała zostać wykonana w ciągu pięciu lat. W tym czasie wykonawcy mieli zatrudniać pracowników obsługujących system energetyczny. Do ich obowiązków należało także zarządzanie i eksploatacja kotłowni. Środki na modernizację odpowiadające dotychczasowym kosztom użytkowania instalacji grzewczej miała sukcesywnie przekazywać strona powodowa a obowiązkiem wykonawców było inwestowanie w modernizację 80% środków z uzyskiwanych wpłat a także przedstawienie szczegółowego zakresu prac i ich harmonogramu. Jako bezsporne przyjął Sąd Okręgowy, iż w następstwie oświadczenia strony powodowej o odstąpieniu od umowy oraz w wyniku działań, które uniemożliwiły wykonawcom wstęp na teren szpitala, pozwani od września 2003 r. zostali pozbawieni możliwości wykonywania umowy.

Pomimo przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego Sąd Okręgowy uznał, że dowody przedstawione przez pozwanych nie zawierają dostatecznych informacji, które pozwoliłyby na ustalenie faktycznie zrealizowanych prac.

Sąd Okręgowy zakwalifikował powództwo, co do kwoty 876.601,41 złotych jako roszczenie o zwrot wydatków nie znajdujących usprawiedliwienia w świetle celu umowy, oparte na odpowiednim stosowaniu art. 742 k.c. a w pozostałej części było to, zdaniem

sądu, odszkodowawcze roszczenie deliktowe. Pomimo, iż strony nazwały umowę ich łączącą jako umowę o dzieło, to jednak powierzenie zarządzania kotłownią na okres lat pięciu nakazuje stosować do umowy stron odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Pozwani, którzy jako wspólnicy spółki cywilnej P.(...) przyjęli na siebie zobowiązania świadczenia usług stronie powodowej wraz ze spółką akcyjną A.(...), są na podstawie art. 745 k.c. odpowiedzialni solidarnie wobec zamawiającego i ich obciążał dowód, że zaliczki uzyskane na podstawie art. 743 k.c. zostały wykorzystane w granicach potrzeb wynikających z umowy. Sąd Okręgowy ocenił jako usprawiedliwione wydatki w łącznej sumie 2.542.210 złotych a ponieważ pozwani otrzymali za pośrednictwem A.(...) wypłaty na modernizację szpitala w wysokości 2.971.299 złotych, należne powodowi świadczenie, stanowiące różnicę między tymi kwotami - wyniosło 429.089 złotych.

Sąd Apelacyjny przychylił się do oceny, że łącząca strony umowa ma charakter umowy nienazwanej, do której na podstawie art. 750 k.c. mają zastosowanie przepisy o zleceniu. Według Sądu, modernizacja kotłowni była tylko jednym z elementów szerszej współpracy pomiędzy stronami i stanowiła tylko część składową umowy o zarządzanie kotłownią. Oświadczenie powoda o odstąpieniu od umowy zostało zakwalifikowane jako odstąpienie od umowy na podstawie przepisów kodeksu cywilnego o wykonaniu i skutkach niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych. Zgodnie z art. 494 k.c. - jedynym powołanym w pisemnych motywach przepisem regulującym kwestie odstąpienia od umowy - strona, która odstępuje od umowy wzajemnej obowiązana zwrócić drugiej stronie wszystko to, co otrzymała od niej na mocy umowy; może żądać nie tylko zwrotu tego, co otrzymała, lecz również naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. W ocenie Sądu Apelacyjnego słusznie w niższej instancji zostało przyjęte na skutek postawy pozwanych, że poniesione przez nich wydatki, to jedynie te, które zostały uznane przez stronę powodową. Dlatego, zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie mógł być uwzględniony zarzut naruszenia zarówno art. 233 k.p.c. jak i art. 321 § 1 k.p.c.

Pozwani wnieśli skargę kasacyjną od prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego opartą na obu podstawach wskazanych w art. 398³ § 3 k.p.c.

Zdaniem skarżących, błędna wykładnia i niewłaściwe zastosowanie norm prawa materialnego tj. art. 491 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 494 k.c. wyraża się uznaniem, że wystąpiły przesłanki do odstąpienia od umowy określone w tych przepisach, oraz że

przy odstąpieniu od umowy w zakresie świadczeń częściowych uprawnione jest żądanie zwrotu świadczeń już spełnionych.

Uchybienia w ramach naruszenia przepisów postępowania odnosiły się do treści art. 278 § 1 k.p.c. i uznania, że udowodnienie części okoliczności może nastąpić wyłącznie przez przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego. Naruszenie art. 321 § 1 k.p.c. polegać miało na nieuwzględnieniu opartego na jego treści zarzutu pozwanych, orzeczenia przez Sąd pierwszej instancji ponad żądanie pozwu ograniczone do kwoty 307.243,43 złotych. W końcu skarżący zarzucili, że Sąd drugiej instancji z naruszeniem art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. nie rozważył i nie omówił w uzasadnieniu wyroku, z jakich przyczyn odmówił zasadności podniesionemu zarzutowi naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. a nadto nie uzasadnił określenia podstawy prawnej, na której oparł stanowisko, że doszło do skutecznego odstąpienia od umowy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy ocenić zarzuty dotyczące naruszenia przepisów postępowania. Od respektowania przez Sąd drugiej instancji wyznaczonych przez przepisy procesowe reguł postępowania zależy możliwość szerszej oceny zasadności zaskarżonego wyroku zwłaszcza, iż w rozpoznawanej sprawie postawiono zarzuty dotyczące istotnych braków uzasadnienia.

Z treści art. 398 ¹ § 1 k.p.c. wynika jednoznacznie, iż skarga kasacyjna przysługuje od prawomocnych wyroków lub wskazanych w tej normie postanowień kończących postępowanie w sprawie. Oznacza to, że w skardze kasacyjnej mogą być podnoszone zarzuty przeciwko postępowaniu w sądzie drugiej instancji, chyba że chodzi o takie naruszenie prawa w dotychczasowym postępowaniu, które Sąd w każdej instancji musi brać pod uwagę z urzędu.

Oceniając w ten sposób skierowany do Sądu drugiej instancji zarzut naruszenia art. 278 § 1 k.p.c. można jedynie zgodzić się z towarzyszącym mu teoretycznym wywodem, co do przesłanek warunkujących konieczność skorzystania z opinii osób posiadających specjalne wiadomości w zakresie okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia, a do takich bez wątpienia nie należy zsumowanie wydatków dotyczących zużytego gazu, zamieszczonych na fakturach VAT. Rzecz jednak w tym, że Sąd drugiej instancji wymienionego przepisu nie zastosował a żadna ze stron nie zgłosiła w tym zakresie dalszych wniosków. Jako jedyne usprawiedliwienie przyjęcia przez Sąd drugiej instancji wydatków uznanych przez stronę powodową wskazano niewypełnienie przez stronę pozwaną obowiązku udowodnienia wysokości i celów poniesionych wydatków.

Wskazuje to na zastosowanie konsekwencji wynikających z ciężaru udowodnienia faktu, z którego strona wywodzi skutki prawne (art. 6 k.c.) – w tym przypadku – w postaci obowiązku rozliczenia się przez powódkę z wydatków poniesionych przez pozwanych.

Słusznie podnosi się w skardze kasacyjnej, że powód sprecyzował ostatecznie żądanie do wysokości 307.243,43 złotych, przy czym jako faktyczną podstawę tak określonego roszczenia wskazał rozliczenie w związku z odstąpieniem od umowy, prowadzące się do dochodzenia różnicy pomiędzy sumą płatności strony powodowej a kosztami faktycznie poniesionymi przez pozwanych wynoszącej 149.058,49 złotych zaś pozostała część roszczenia obejmowała odszkodowanie związane z demontażem urządzeń kotłowni i niewłaściwą eksploatacją kotłowni. Do chwili zamknięcia rozprawy w pierwszej instancji strona powodowa nie zmieniła stanowiska w tym zakresie. Taką kwotę wraz z odsetkami wskazał w piśmie procesowym z dnia 14 marca 2005 r. i do tego pisma nawiązał powodowy SP ZOZ M. w piśmie procesowym z dnia 11 października 2006 r.

W związku z kolejnym zarzutem skargi kasacyjnej należy podnieść, że Sąd drugiej instancji, pomimo wyraźnie postawionego w apelacji zarzutu, wbrew treści art. 378 § 1 k.p.c., nie odniósł się do tej kwestii w taki sposób, który umożliwiłby poddanie kontroli kasacyjnej postępowania odwoławczego w tym zakresie. Tych wymagań nie spełnia ogólna i enigmatyczna ocena, że przedstawione w apelacji twierdzenia pozwanych nie znajdują oparcia w zgromadzonym materiale dowodowym albo też, że ściśle określenie kwot wydatkowanych przez pozwanych było niemożliwe. Na tej podstawie nie można ustalić jakie znaczenie nadał Sąd drugiej instancji wymienionemu oświadczeniu procesowemu strony powodowej w kontekście wypełnienia przesłanek skutecznego cofnięcia pozwu, określonych w art. 203 k.p.c. jak i w kontekście ograniczenia i zróżnicowania podstawy faktycznej żądania. Tym samym nie jest możliwa ocena, czy doszło do zarzucanego w skardze kasacyjnej naruszenia art. 321 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy wielokrotnie wyrażał zapatrywanie, zgodnie z którym sporządzenie uzasadnienia w sposób nie w pełni odpowiadający stawianym mu wymaganiom może stanowić usprawiedliwioną podstawę kasacji wtedy, gdy przedstawione w nim motywy nie pozwalają na przeprowadzenie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia. Jedynie bowiem w takim wypadku uchybienie art. 328 § 2 może być – w świetle art. 393¹ pkt 2 k.p.c. - uznane za mogące mieć wpływ na wynik sprawy (por. postanowienie SN z dnia 5 kwietnia 2002 r., II CKN 1368/00, niepubl.; wyrok SN z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, niepubl.; wyrok SN z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, niepubl.). Stanowisko to zachowało

walor aktualności także pod rządem art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. i znajduje zastosowanie wobec uzasadnienia kwestionowanego wyroku.

Tych samych wymagań, przewidzianych w art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. nie spełnia uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie określenia podstawy prawnej skutecznego odstąpienia od umowy przez stronę pozwaną, co trafnie zarzuca się w skardze kasacyjnej. Oświadczenie o odstąpieniu od umowy ma charakter kształtujący prawo. Jest to, podobnie jak wypowiedzenie, jeden ze sposobów rozwiązania umowy. Może mieć podstawą umowną lub ustawową. Przy braku odpowiednich postanowień umowy, złożenie skutecznego oświadczenia o odstąpieniu od umowy zależy od wypełnienia ustawowych wymagań przewidzianych w przepisach szczególnych dotyczących określonych umów nazwanych (zob. m.in. art. 635 k.c., art. 637 § 2 k.c., art. 644 k.c., art. 656 k.c.) albo też w ogólnej regulacji obejmującej wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych. W Dziale III. tytułu VII, Księgi trzeciej kodeksu cywilnego odstąpienie od umowy zostało uregulowane w kilku przepisach (art. 491 § 1 i 2 k.c., art. 492 k.c., art. 493 § 1 i 2 k.c., art. 495 § 1 i 2 k.c.). W związku z otwartą – z podanych wyżej przyczyn - kwestią zakresu żądania pozwu i jego podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcie, czy doszło do skutecznego odstąpienia od umowy i na jakiej podstawie, ma istotne znaczenie dla wzajemnych rozliczeń stron.

Według art. 494 k.c. skuteczne odstąpienie od umowy uprawnia stronę do żądania nie tylko zwrotu tego, co świadczyła ale także do żądania naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. Jest to ustawowa konsekwencja skutecznego odstąpienia od umowy, którą zastosował Sąd Apelacyjny przyjmując, bez bliższego uzasadnienia, że powód skutecznie odstąpił od umowy na podstawie przepisów o wykonaniu i skutkach niewykonania zobowiązań z umów wzajemnych

Przytoczenie w pisemnych motywach jedynie art. 494 k.c., bez wskazania i analizy podstawy prawnej odstąpienia od umowy przez stronę powodową, stawia jako bezzasadny zawarty w skardze kasacyjnej zarzut błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 491 § 1 lub 2 k.c.

Z tych względów należało na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylić zaskarżone orzeczenie i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.